

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	88
Land:	Belarus
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga Rättigheter i Vittryslan (Belarus) 2007
Udgivet:	27. marts 2008
Optaget på baggrundsmaterialet:	15. april 2008

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Vitryssland (Belarus) 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Respekten för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland är fortsatt svag och läget har inte blivit bättre under det senaste året. På några områden har situationen för det civila samhället snarast försämrats. Den politiska situationen i Vitryssland präglas av president Aljaksandr Lukasjenkas auktoritära maktutövning, och västliga bedömare tvekar idag inte att kalla landet för en diktatur, ibland kallad den sista i Europa.

De medborgerliga och politiska rättigheterna i Vitryssland är i praktiken starkt begränsade, även om medborgarna i teorin garanteras dessa rättigheter enligt konstitutionen. Presidenten styr enväldigt och kontrollerar de viktigaste samhällsinstitutionerna – regering, parlament, domstolar, statliga företag, militären och säkerhetspolisen. Pluralism och oliktankande motarbetas inom så gott som alla områden såsom politik, media, föreningsliv, näringsliv och religion. Genom hot och repressalier dämpas aktiviteten hos de medborgare som är missnöjda med situationen i landet. Vitrysk media är i princip helt och hållet statsstyrda med undantag för ett litet antal oberoende tidningar som når ut till en bråkdel av befolkningen. Genom manipulation av folkopinionen i statskontrollerade media har därför presidentens politik idag ett relativt stort stöd hos delar av befolkningen. Den socialt inriktade politik som förts har i någon mån resulterat i en jämnare inkomstfördelning än i de grannländer som reformerat sina ekonomier, vilket också ökat presidentens popularitet och skapat en bild av honom som en omtänksam och allvetande landsfader.

Den systematiska rensning av det civila samhället från alla organisationer och företeelser som ligger utanför myndigheternas kontroll har fortsatt och på vissa områden skärpts under det senaste året. Politiska partier, oberoende media och enskilda organisationer är hårt utsatta, men myndigheternas ansträngningar har

på sistone också fokuserats på oberoende ungdomsorganisationer, vitrysk kultur och privata småföretagare - det vill säga alla samhällsaktiviteter som representerar alternativa synsätt på landets fortsatta utveckling. Det har under året diskuterats huruvida de försämrade relationerna mellan Vitryssland och Ryssland - inte minst på grund av de kraftigt höjda energipriserna - skulle leda till en större beredvillighet från vitrysk sida att i utbyte mot ökat ekonomiskt samarbete gå med på de krav om frisläppande av politiska fångar som EU ställt. Vid sidan av att myndigheterna under hösten vid några tillfällen låtit bli att ingripa vid demonstrationer i Minsk har dock i sak ingenting förändrats vad gäller vitryssarnas möjligheter att utnyttja sina medborgerliga och politiska rättigheter. Enligt det pressfrihetsindex som sätts upp av "Reportrar utan gränser" förblir Vitryssland 2007 på plats 151 bland totalt 169 länder. Några politiska fångar har under året släppts fria efter avtjänade straff, men andra sitter fortfarande fängslade och det har tillkommit nya fångar som regimen envist vägrar betrakta som politiska trots omvärldens påtryckningar.

Tillgången till ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är heller inte oproblematiserad i Vitryssland, även om landet på dessa områden inte urskiljer sig lika negativt. Rätten att bilda fria fackföreningar är starkt begränsad, och Vitryssland har inte genomfört de rekommendationer som ILO (Internationella arbetsorganisationen) utfärdat, vilket fick till följd att EU:s beslut att dra tillbaka tullförmåner för landet under 2007 trädde i kraft. Vitryska studenter har under året varit utsatta för starkt tryck att inte engagera sig aktivt politiskt eller i andra oberoende organisationer, och det finns flera exempel på studenter som relegerats från sina universitet.

Andra grupper, såsom kvinnor, HBT-personer och rörelsehindrade, har också svårt att till fullo utöva sina rättigheter i Vitryssland. Religionsfriheten tillämpas inte likvärdigt gentemot alla trossamfund – den ortodoxa kyrkan ges viktiga privilegier medan särskilt vissa evangelisk-lutherska grupper hindras i sin trosutövning. Den vitryska statsideologin grundas på det sovjetiska arvet och förkastar i stort sett den vitryska nationella historien, kulturen och språket. Vitryssland är sannolikt unikt genom att staten systematiskt motverkar alla former av kulturutövning som betonar den egna särarten eller som presenteras på det vitryska språket. Vitryska författare och musiker har under året fått det allt svårare att nå ut till befolkningen.

Allt utländskt samarbete som har till syfte att stärka demokratin och det civila samhället i Vitryssland misstänkliggörs. Det finns inhemska organisationer som verkar för mänskliga rättigheter, men dessa får allt svårare att existera. Människorättsorganisationen Vjasna misslyckades under året med att i Högsta domstolen överklaga ett tidigare beslut att upplösa organisationen. Den svenska regeringen presenterade våren 2007 en ny strategi för utvecklingssamarbetet med Vitryssland som gäller fram till år 2010.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Vitryssland övertog efter självständigheten de av den vitryska sovjetrepubliken tidigare ratificerade konventioner. Landet har hittills ratificerat de flesta centrala konventionerna gällande mänskliga rättigheter:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt, dock inte det om avskaffande av dödsstraffet.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* - dock inte det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn.
- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967.

Vitryssland släpar efter med rapporteringen till flera av konventionerna, ibland med flera år. Under 2007 har vitryska medborgare i några fall vänt sig till FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (en rättighet som ges av det fakultativa protokollet till ICCPR). I ett fall - gällande likvidationen av människorättsorganisationen Vjasna - har den vitryska parten åtminstone fått rätt i sak. Vitryssland har inte undertecknat konventionen mot påtvingade försvinnanden, konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder samt Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC).

Den särskilda rapportör som utnämndes 2004 för att följa hur respekten för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland efterlevs - Adrian Severin - avlämnade i början av 2007 en mycket kritisk rapport om situationen i Vitryssland. I Severins rapportering uppmanas Vitryssland bl.a. i tydliga ordalag att upphöra med trakasserier mot oliktankande och befria de personer som fängslats på politiska grunder. De vitryska myndigheterna har över huvud taget inte samarbetat med FN-rapportören, som under tre år nekats inresevisum till

landet och tvingats samla information på annat sätt. Under sommaren presenterade Severin sin rapport för det nybildade Rådet för mänskliga rättigheter, som valde att inte förlänga rapportörens mandat. I december 2007 antog FN:s generalförsamling en kritisk resolution om Vitryssland som bland annat uttrycker oro för arresteringar och rättegångar bakom lyckta dörrar.

Det vitryska parlamentet fråntogs 1997 sin gäststatus i Europarådets parlamentariska församling, vilket bekräftades 1998 då man också beslutade att formellt suspendera Vitrysslands ansökan om medlemskap i Europarådet. Vitryssland har inte ratificerat den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

En rad prominenta personer med band till oppositionen har försvunnit sedan Lukasjenka kom till makten. Under 1999 försvann förre inrikesministern Jury Zacharenka, vice talmannen i det upplösta parlamentet Viktor Hantjar, samt dennes affärskollega Anatol Krasouski. De är sedan dess spårlöst försvunna, liksom fotografen Dmitry Zavadski, som försvann på flygplatsen i Minsk i juli år 2000. De rättsliga undersökningarna har gått mycket långsamt och myndigheterna förefaller inte vara intresserade av att lösa fallen. Två utredare har flytt utomlands av rädsla för repressalier efter att de funnit kopplingar mellan försvinnandena och en särskild "dödsskvadron" inom inrikesministeriet. Försvinnandena har fått stor uppmärksamhet i utlandet och den vitryska oppositionen ser fortfarande det som en av sina viktigaste prioriteringar att få svar på vad som hänt dessa personer. Den s.k. Pourgourides-rapporten som våren 2004 antogs av Europarådets parlamentariska församling gav internationellt sett ökad politisk sprängkraft åt försvinnandena och föranledde viseringssanktioner från EU och USA gentemot ett antal ledande vitryska myndighetspersoner. De personer som drabbats av sanktionerna förmodas ha varit inblandade i, alternativt underlåtit att utreda, dessa gärningar.

Den vitryska konstitutionen förbjuder tortyr liksom grymma, omänskliga och förnedrande bestraffningar. Polisvåld är dock vanligt förekommande såväl vid demonstrationer som i fängelser. FN:s kommitté mot tortyr offentliggjorde i november 2000 sina slutsatser om Vitryssland och uttryckte oro över situationen för de mänskliga rättigheterna i landet och noterade anklagelser om tortyr och inhuman behandling av regimkritiker och fredliga demonstranter.

Förhållandena på fängelser och andra slutna anstalter, vilka ofta är överfulla, kan sägas hålla ungefär den undermåliga standard som rådde på sovjettiden.

Det förekommer uppgifter om att personer som arresterats på politiska grunder ibland placeras i celler tillsammans med fångar som dömts för våldsbrott. Vitryssland hör till de länder med absolut högst andel av befolkningen som är intagen på fängelser eller på annat sätt frihetsberövad. I augusti hävdade inrikesministern att 34 000 personer satt fängslade, men andra hävdar att den reella siffran når över femtio tusen.

4. Dödsstraff

Dödsstraff är tillåtet enligt den vitryska konstitutionen och kan utdömas för mycket svåra brott som landsförräderi, spionage, terrorism, mord och grov våldtäkt. Personer under 18 år och kvinnor kan inte dömas till döden. Vitryssland röstade emot den resolution om ett moratorium på dödsstraff som antogs av FN:s generalförsamling hösten 2007. Statistiken över hur ofta dödsstraff tillämpas är hemlig, vilket gör det svårt att erhålla säkerställd information om antalet dödsdomar och antalet verkställda dödsstraff. Under 1990-talet utdömdes dödsstraffet så ofta som 20-50 gånger per år, men på senare år har det använts sällan, i första hand vid seriemord. Enligt bekräftade uppgifter från Högsta domstolen utdömdes och verkställdes lagens strängaste straff i åtminstone två fall under 2005, men det finns få belägg för verkställda domar under de senaste åren. Under 2007 har dödsstraff utdömts i minst fem fall. Vitryska människorättsorganisationer förmodar att verkställande av domar också har ägt rum under året, och i november 2007 bekräftade Högsta domstolen att så skett i ett fall. Ordföranden i domstolen - Valjantsin Sukala - gjorde i december ett uttalande som påminde om att dödsstraffet enligt konstitutionen är en tillfällig åtgärd som förr eller senare kommer att avskaffas. Han hävdade också att domarkåren redan nu förbereddes psykologiskt på att dödsstraffet inte kommer att finnas kvar för alltid.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

En person får vara anhållen högst 24 timmar, varefter åklagaren måste utfärda häktningsbeslut. Häktningstiden får inte överstiga två månader – men kan förlängas till 18 månader av riksåklagaren. Under tiden har den häktade rätt till advokathjälp. Statistik över den genomsnittliga häktningstiden och antalet häktade är inte tillgänglig.

Flera politiker, intellektuella, regimkritiker och unga aktivister har under de senaste åren fängslats i Vitryssland, formellt sett ofta dömda för olika administrativa förseelser, men av det internationella samfundet ansedda som politiska fångar. Under 2007 har några nya fall aktualiserats som väckt uppmärksamhet både inom och utanför landet, där det är uppenbart att politiska skäl ligger bakom domsluten. Det gäller t.ex. politikern Andrej

Klimau, som efter att i januari 2007 ha frigivits från sitt senaste fängelsestraff i april på nytt arresterades och i augusti dömdes till två års fängelse för att ha publicerat en artikel på Internet som ansågs innehålla ”uppmaningar att störta den sittande regimen”. Den f.d. presidentkandidaten Aljaksandr Kazulin, som i juli 2006 dömdes till fem och ett halvt års fängelse för påstådd huliganism och organisation av icke-godkänt möte, sitter fortfarande i fängelse.

Godtyckliga frihetsberövanden skedde i stor skala i samband med presidentvalet i mars 2006, men har periodvis ägt rum också under 2007. Särskilt ungdomar aktiva i icke-registrerade organisationer som Malady Front samt oppositionspolitiker och människorättsföreträdare har varit utsatta för dessa övergrepp. Inför olika protestaktioner har gripandena vanligtvis intensifierats.

Inrikes eller utrikes reserestriktioner, liksom landsförvisning, omnämns inte i konstitutionen. För att kunna resa utomlands måste vitryska medborgare först ansöka om en så kallad utresestämpel i sina pass, vilken är giltig mellan ett och fem år. Innehavare av sådan stämpel har normalt inga problem att lämna landet. Systemet med utresestämplar har i ett uttalande av den vitryska konstitutionsdomstolen ansetts strida mot landets konstitution, och regeringen har uppmanats att avskaffa denna procedur, något som planerades ske redan den 1 januari 2006. Det mesta talar nu för att utresestämpeln verkligen kommer att avskaffas från början av 2008. I samband med avskaffandet har företrädare för inrikesministeriet meddelat att en lista med personer som ej tillåts resa utomlands ska upprättas. Upp till 100 000 personer sägs riskera att hamna på denna lista (personer med icke avtjänade fängelsestraff, icke betalda skulder eller underhållsbidrag m.m.). Vitryska medborgare har enligt lagen rätt att emigrera men det krävs ett formellt tillstånd. Undantagna är personer med tillgång till statshemligheter, för vilka det finns särskilda restriktioner.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Konstitutionen garanterar ett självständigt rättssystem men i realiteten är rättssäkerheten bristfällig och har inte förbättrats under året. Enskilda medborgare är ofta utlämnade åt myndighetspersoners godtycke, och rättssystemet är inte självständigt nog för att försvara medborgarnas rättigheter. Domstolsväsendet är format efter sovjetisk modell med distriktsdomstolar, regionala domstolar och högsta domstol. Vitryssland har ingen ombudsmannainstitution.

Presidenten tillsätter, i enlighet med konstitutionsförändringarna från 1996, ordförandena i såväl Konstitutionsdomstolen som Högsta domstolen samt även hälften av ledamöterna i den förra. Presidenten utnämner också alla distriktsdomare och militärdomare. Domstolarna kan således inte betraktas som självständiga. I flera av de uppmärksammade politiska rättegångarna har det varit uppenbart att domarna levererat det resultat som beställts uppifrån,

ibland med löften om befordran. Advokater måste enligt ett presidentdekret tillhöra advokatsamfundet, vilket kontrolleras hårt av justitieministeriet, men också av säkerhetstjänsten.

7. Strafffrihet

Sedan ett par år förekommer det att poliser straffas för begångna övergrepp. Detta innebär enligt vitryska Helsingforskommittén ett brott mot en trend av annars total strafffrihet för myndighetspersoner i fall av övergrepp mot vanliga medborgare. Presidenten har också rätt att utfärda amnesti, en rätt han normalt utnyttjar en gång per år. I november 2007 utfärdades en ny lag om amnesti, som kommer att omfatta 2 500 personer, men det är få som förväntar sig att den kommer att gälla för de personer som av omvärlden anses vara politiska fångar. Huvudsyftet verkar vara att lösa problemet med överfulla fängelser. Olika förslag som utökar möjligheten för presidenten att med omedelbar verkan benåda brottslingar som dömts för vissa brott har diskuterats.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Vitrysk lagstiftning garanterar formellt yttrande- och pressfrihet samt förenings-, mötes- och religionsfrihet, men detta respekteras inte i praktiken. Trycket mot politiska partier, icke-statliga organisationer och oberoende media har ökat ytterligare under det gångna året. Genom olika administrativa beslut gällande registrering och finansiering har det blivit allt svårare för icke-statliga organisationer att existera legalt i Vitryssland. Registrering av organisationer tillåts inte längre på privata adresser, vilket skapar problem i avsaknad av finansiella resurser. Medlemsavgifter ger ingen bas för verksamheten, och all form av finansiellt stöd från inhemska eller anonyma bidragsgivare är förbjudet. Vid minsta överträdelse medger lagen myndigheterna att suspendera organisationens verksamhet i upp till sex månader och i vissa fall likvidera organisationen. Flera oppositionspartier, organisationer för mänskliga rättigheter och andra icke-statliga organisationer har under det senaste året på olika sätt drabbats av det kärvare klimatet, och i flera fall har det lett till att organisationerna upphört att existera. Det finns numera lagstiftning som gör det straffbart för vitryska medborgare att sprida falsk information och ”förolämpa den vitryska staten” inför utländska medborgare. Denna lagstiftning har dock ännu inte börjat tillämpas, men utgör potentiellt ett allvarligt hot mot yttrandefriheten.

Ett av de allvarligaste problemen för föreningsfriheten i Vitryssland är paragraf 193 i strafflagen, som gör det straffbart att agera i namn av en ”icke-registrerad organisation”. Eftersom huvuddelen av de icke-statliga organisationerna (med undantag av helt opolitiska organisationer) saknar registrering, bryter i princip all deras verksamhet mot lagen. Under 2007 har denna paragraf tillämpats i

flera fall, framför allt mot den icke-registrerade ungdomsorganisationen Malady Front. I november 2006 dömdes dess ledare Zmitser Dasjkevitj till 1 1/2 års fängelse för ”aktivitet i namn av icke-registrerad organisation”. Under hösten 2007 åtalades Dasjkevitj för att ha vägrat vittna mot en annan person från samma organisation, och många befarade att han skulle få sitt fängelsestraff förlängt. I slutändan dömdes han till böter. En annan ung aktivist som i maj 2006 dömdes till två års arbetsläger - Artur Finkevitj - sitter fortfarande fängslad och hotas på liknande sätt med förlängt straff p.g.a. disciplinära förseelser. Människorättsorganisationen Vjasna har under 2007 i Högsta domstolen försökt överklaga beslutet om likvidering - dock utan framgång.

Människor som är politiskt aktiva eller engagerade i andra samhällsfrågor möter inte sällan problem hos sina arbetsgivare; studenter som deltagit i regeringskritiska aktiviteter, till exempel demonstrationer, har blivit avstängda från universitetet, haft svårt att ta ut sin examen eller blivit nekade plats på studenthem. Nyligen har det införts lagstiftning som i princip gör det olagligt för studenter att delta aktivt i politiska organisationer. Syftet sägs vara att skapa studiero för studenterna. Mötesfriheten är i praktiken begränsad av att demonstrationer - om de överhuvudtaget tillåts - endast kan genomföras på oattraktiva platser, exempelvis utanför Minsk centrum, i syfte att minska genomslagskraften och intresset för deltagande. Även på andra sätt - såsom begränsningar av antalet deltagare eller förbud mot vissa symboler och skrivna budskap - kringgärdas demonstrationer av många regleringar. Ibland tvingas arrangörerna av demonstrationer sluta kostsamma avtal med olika statliga och kommunala myndigheter, gällande till exempel polisbevakning och ambulansbilar.

Mediefriheten i Vitryssland är alltså starkt begränsad trots konstitutionella garantier för press- och yttrandefriheten. Olika nya lagar och dekret - inte minst de som nämnts ovan - har under de senaste åren ytterligare försämrat situationen för oberoende media. Lagen om förtal av presidenten används inte särskilt ofta, men de rättsfall som finns är tillräckliga för att många journalister ska idka självcensur. Fram till för något år sedan fanns det i Vitryssland ett spektrum av tryckta media, från statliga tidningar utan någon som helst antydning till kritik mot regimen till oberoende tidningar som inte drog sig för att kritisera den förda politiken. Om det så sent som 2002 fortfarande fanns över 50 oberoende allmänpolitiska tidningar, kvarstår idag högst ett 15-tal som är reellt oberoende i sin nyhetsrapportering. De allra flesta av dessa tidningar har idag mycket små upplagor. Under 2006 började nya metoder användas för att minska deras möjligheter att nå ut till sina läsare. Istället för att under olika förevändningar likvidera tidningarna har man förhindrat tidningarna att tryckas, distribueras och säljas inom landet. Utan förklaring har flera oberoende tidningar på detta sätt fått se sina kontrakt uppsagda med tryckerier, vitryska posten och tidningskiosker. En del av dessa tidningar har under 2007 med blandad framgång försökt bygga upp egna distributionssystem, vilket är

kostsamt och ineffektivt, och några måste trycka sina tidningar utomlands. Andra tidningar har valt att bara komma ut i Internetversion. Även ryska tidningar som publicerat kritiska artiklar om Vitryssland har uteslutits ur de statliga prenumerationskatalogerna. Under 2007 har det blivit allt svårare för oberoende media att få kommentarer från statliga tjänstemän. Det har framkommit att det finns interna instruktioner som starkt begränsar deras rätt att göra uttalanden till media. I några fall har åtal för förtal väckts mot tidningar som i olika artiklar kritiserat högt uppsatta tjänstemän. Den oberoende tidningen "Narodnaja Volja" har t.ex. dömts att betala 13 000 USD - en enorm summa för vitryska förhållanden - i skadestånd till presidentens chefsideolog.

Några oberoende inhemska etermedia med kritiskt granskande nyhets- och samhällsprogram existerar inte i Vitryssland. Den statskontrollerade vitryska televisionen har med sina två rikstäckande tv-kanaler monopol som vitryskt tv-medium. De tre ryska kanaler som kan ses i så gott som hela landet är relativt populära, men visar sällan någon kritisk rapportering från Vitryssland. Icke-statlig FM-radio sänder uteslutande musik- och underhållningsprogram. Oberoende radiosändningar kan tas in via Radio Svabodas kort- och mellanvågssändningar eller från radiostationer i Litauen och Polen, exempelvis Radio Racyja. Det polskstödda satellit-TV projektet "Belsat" inledde sina sändningar i december 2007. Det beräknas att det finns åtminstone 300 000 parabolantennor i Vitryssland, och myndigheterna ser uppenbarligen satellitsändningar från utlandet som ett hot. Det är idag oklart i vilken mån journalister från Belsat kommer att hindras i sin verksamhet i Vitryssland. Ett oroande tecken var att lokala myndigheter i flera städer under 2007 deklarerade intentioner om att kräva nedmontering av antenner som satts upp utan vederbörligt tillstånd.

Media, oppositionen och enskilda organisationer använder sig allt mer av Internet. Internetanvändningen är dock relativt begränsad och når ännu så länge inte ut till den breda befolkningen. I städerna och bland ungdomarna ökar Internetanvändning snabbt och utgör för många den viktigaste informationskällan. Begränsande faktorer är långsam uppkoppling och relativt höga användningskostnader. E-posttrafiken kan åtminstone i teorin följas av myndigheterna, och e-post som sänds från privata Internet-caféer registreras. Under 2007 har ett nytt lagförslag om bland annat information och skydd av information behandlats i det vitryska parlamentet. Många bedömare befarade att denna lag skulle komma att innehålla olika begränsningar gällande Internet. Mycket tyder dock på att lagen inte kommer att beröra Internet, utan att man istället väljer att tillämpa redan existerande lagstiftning.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den 26 augusti 1991 förklarade sig Vitryssland självständigt efter att tidigare ha varit en del av Sovjetunionen. Efter ett par lugna år ökade den politiska splittningen samtidigt som den ekonomiska situationen förvärrades. I presidentvalet 1994 vann den populistiske Aljaksandr Lukasjenka på ett antikorrupsionsbudskap, varefter han konsekvent utökat sina maktbefogenheter så långt att han av många idag anses vara en diktator. Den vitryska författningen fick sin nuvarande form efter en hårt kritiserad folkomröstning i november 1996. Folkomröstningen hade rådgivande karaktär men resultatet genomdrevs ändå av presidenten mot parlamentets uttryckliga vilja. Resultatet av omröstningen, samt författningsändringarna i sig, erkändes inte av omvärlden.

Presidenten är statschef och väljs i direkta val till en ämbetsperiod om fem år. Efter en folkomröstning 2004 begränsar den vitryska konstitutionen inte längre antalet mandatperioder för presidenten. Den klassiska maktindelning man finner i en demokrati är som ovan nämnts frånvarande i Vitryssland. Nästan all makt är koncentrerad till presidenten, som kontrollerar den exekutiva makten genom att utnämna och avsätta regeringsmedlemmar samt guvernörer och är därtill överbefälhavare för de väpnade styrkorna och leder det nationella säkerhetsrådet. Presidenten kan utfärda dekret, vilka sedan 1996 har ställning som lag. Han kan också utfärda "tillfälliga dekret", vilka kan upphävas endast av en två tredjedels majoritet i parlamentet, något som knappast vore tänkbart under rådande politiska situation. Presidenten har också stort inflytande över den dömande makten genom rätten att utnämna hälften av medlemmarna i författningsdomstolen och alla domare i högsta domstolen samt den lagstiftande makten genom rätten att utfärda dekret med status som lag. Presidentens makt över säkerhetspolisen - fortfarande med namnet KGB - är mycket stor vilket medför omfattande möjligheter att kontrollera den egna befolkningen. Presidenten förfogar även över en egen fristående säkerhetstjänst. Ekonomiskt sett har presidenten stort inflytande genom att den vitryska ekonomin fortfarande domineras av statliga företag och planekonomiskt tänkande. Enligt konstitutionen kan presidenten ställas inför riks rätt och avsättas om denne brutit mot författningen eller gjort sig skyldig till brott, förutsatt att två tredjedelar av parlamentet röstar för detta - idag ett helt osannolikt scenario.

Parlamentet har två kamrar, Representanthuset och Republikrådet. Representanthuset har 110 ledamöter, vilka utses i allmänna val. Av de 64 ledamöterna i Republikrådet utses åtta av presidenten och övriga av regionala instanser. Den lagstiftande makten tillkommer formellt parlamentet men i praktiken utfärdar presidenten ofta dekret i viktiga frågor. Parlamentet har ingen organiserad opposition förutom några enstaka ledamöter som ibland

ställer frågor som andas viss kritik mot den förda politiken. Regering har, mot bakgrund av presidentens starka maktposition, en svag ställning.

Antalet kvinnor i politiken ökade kraftigt efter valet till Representanthuset 2004. Det nya parlamentet består av 30 procent kvinnor, men i regeringen ingår idag endast en kvinnlig minister. I de lokala lagstiftande församlingarna är kvinnorna som regel fler. Det råder inga restriktioner för kvinnor att delta i det politiska livet men relativt få kvinnor syns i offentlig ställning. Bland oppositionspartierna finns ett kvinnoparti - "Nadzeja" - vilket dock förlorade sin registrering under 2007 p.g.a. avsaknad av juridisk adress.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Rätten att bilda fackföreningar och strejkrätten omnämns i konstitutionen och gäller alla med undantag av säkerhetstjänsten och försvaret. Den oberoende fackföreningsrörelsen är svag och motarbetas av myndigheterna. Vitryssland har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter: föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konv. 87 o 98), icke diskriminering i arbetslivet (konv. 100 o 111), förbud mot tvångsarbete (konv. 29 o 105), samt förbud mot barnarbete (konv. 138 o 182).

Det är dock klarlagt att vissa av dessa inte tillämpas i praktiken. År 2003 anmälde de europeiska fackföreningarna Vitryssland för allvarliga överträdelser av vissa ILO- konventioner. Efter flera undersökningar och utredningar har det fastslagits att systematiska överträdelser av ILO-konventioner äger rum. Mot bakgrund av att ILO:s rekommendationer inte uppfyllts av Vitryssland beslutade EU i slutet av 2006 att dra tillbaka tullförmånerna för Vitryssland (i enlighet med systemet för generella handelspreferenser). Eftersom inga åtgärder vidtogs från vitrysk sida trädde detta beslut i kraft i juni 2007.

Det förekommer ibland mindre demonstrationer och kortare strejker i protest mot eftersläpande löner i den statliga sektorn och nedskärningar av de sociala förmånerna, men inte sällan sätter myndigheterna käppar i hjulet för dylika initiativ. Minimialdern för anställning är 16 år men med förälders tillstånd får även 14-åriga barn ingå kontrakt om arbete. Det är inte känt att tvångsarbete i egentlig mening förekommer, men myndigheterna uppmanar regelmässigt industriföretag och skolor att öka det "frivilliga" deltagandet i skördarbetet i jordbruket. Ett stort problem är de ettåriga anställningskontrakt som vanligen tillämpas för statsanställda, eftersom de skapar otrygghet och samtidigt ger myndigheterna ett effektivt verktyg för dämpa politisk aktivitet inom den statliga sektorn.

Av den arbetsföra befolkningen är cirka 30 procent anställda inom industrin och tio procent inom jordbruket. Medellönen var enligt officiella källor cirka 320 USD per månad under 2007. Det är svårt för många att leva på denna lön och i praktiken kompletteras lönen med extrainkomster från egenhändigt odlade grönsaker och extrajobb. Många lever under knappa förhållanden och vissa svaga grupper är beroende av bidrag och subventioner från staten. Lönespridningen har enligt statistiken inte ökat särskilt mycket under 1990-talet, men att döma av byggaktiviteten utanför Minsk kan man dra slutsatsen att avsevärda förmögenheter ansamlats hos vissa grupper.

Bibehållande av hög sysselsättning är ett grundläggande mål i Vitryssland. Arbetslösheten ligger enligt officiella siffror mellan en och två procent, men i själva verket är en större del av arbetskraften undersysselsatt. Detta beror främst på att ingen privatisering eller omstrukturering av företagssektorn ägt rum. Pensionsåldern är 55 år för kvinnor och 60 år för män, men med en medelpension på 140 USD är det få som kan klara sig utan extrainkomster. Arbetarskyddet är lågt och olycksfrekvensen relativt hög. Diskriminering på arbetsmarknaden p.g.a. kön, religion och etnisk tillhörighet är förbjuden. Trots frånvaron av öppen diskriminering existerar löneskillnader mellan könen.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovård och andra sociala förmåner, såsom pensioner, tillhandahålls oberoende av kön, etnisk tillhörighet, religion, handikapp eller språk. Social status samt bostadsort kan ofta påverka den sjukvårdsinsats som ges. Sjuk- och hälsovårdssystemet är formellt heltäckande men lider i realiteten av stora brister. Välutbildad personal finns men ofta saknas både utrustning och läkemedel, inte minst på landsbygden. En relativt stor andel av resurserna satsas på sjukhusvård snarare än primärvård. Den förväntade livslängden sjunker och är idag 76 år för kvinnor och 64 för män. Livsstilsrelaterade dödsorsaker som hjärt- och kärlsjukdomar, olyckor, alkohol och cancer dominerar. Födelseatalen sjunker och Vitryssland uppvisar liksom stora delar av det forna Sovjetunionen en negativ demografisk trend. Hälsovårdssektorns andel av bruttonationalprodukten (BNP) är 5,5 procent.

Miljöproblemen är allvarliga, främst på grund av kärnkraftsolyckan i Tjernobyl i Ukraina i april 1986. Hela 70 procent av det radioaktiva nedfallet hamnade i Vitryssland och effekterna på miljön och folkhälsan är oöverskådliga. På vissa håll har grundvatten, jordbruksmark och boskap fortfarande hög radioaktivitet.

12. Rätten till utbildning

Utbildning upp till och med universitetsnivå är kostnadsfri och tillhandahålls oberoende av kön, etnisk tillhörighet, religion, handikapp, språk eller social status. I praktiken diskrimineras dock, som tidigare beskrivits, studenter som engagerar sig i oppositionella rörelser som politiska partier eller enskilda organisationer. Efter protesterna i samband med presidentvalet i mars 2006 blev flera hundra studenter avstängda från sina universitet. En del av dem har därefter fått studieplatser genom de stödprogram för relegerade vitryska studenter som initierats i olika EU-länder, främst i Litauen och Polen. Det vitryska språket är undervisningsspråk i c:a 20 procent av grundskolorna i landet. I Minsk är andelen avsevärt lägre, vilket gör situationen svår för de föräldrar som vill att deras barn ska undervisas på vitryska. Den högre utbildningen sker nästan uteslutande på ryska. Utbildningssektorns andel av BNP är c:a sex procent. Kvinnor har i genomsnitt bättre utbildning än män.

I juli 2004 drog vitryska myndigheter av politiska skäl in licensen för Europeiska humanistiska universitetet (EHU), vilket var känt som det enda fritänkande högre lärosätet i Vitryssland. Myndigheternas agerande förorsakade kraftiga protester från studenterna som blev hänvisade till att fortsätta sina studier på statliga universitet. Under 2005 etablerades EHU i Vilnius, där verksamheten under hösten inleddes med stöd från bland annat EU och Sverige. Redan tidigare hade det enda vitryskspråkiga gymnasiet i landet - det humanistiska lyceet i Minsk - stängts av myndigheterna av liknande skäl. Möjligheterna för vitryska studenter att studera utomlands har begränsats av ny lagstiftning som antogs under 2005, vilken egentligen varit avsedd att motverka människohandel. I praktiken har dock vitryska studenter drabbats av den nya lagen, eftersom utbildningsministeriet i varje enskilt fall måste ge tillåtelse när en vitrysk student vill studera utomlands under kortare eller längre period. Det vitryska utbildningsministeriet har i slutet av 2007 presenterat förslag om att alla som ska påbörja högre utbildning inom "särskilt viktiga yrken" - som diplomater, journalister och statstjänstemän - ska ha ett en särskild rekommendation om lämplighet från de lokala myndigheterna. Farhågor finns att detta instrument kommer att användas för att gallra bort politiskt aktiva ungdomar.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Levnadsstandarden i Vitryssland har stegvis ökat under de senaste åren. Detta bekräftas av UNDP:s Human Development Index (FN:s index för mänsklig utveckling) för 2006/2007, som placerade Vitryssland på 64:e plats bland totalt 177 länder. Skillnaderna i levnadsstandard är ofta stora mellan stad och landsbygd. Vitryssland tillhör en av de mest jämlika staterna i världen vad gäller skillnaden i lön mellan låg- och höginkomsttagare.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Det råder formellt jämställdhet mellan könen, något som också är stadgat i konstitutionen. Vitryssland har ratificerat konventionen om avskaffande av diskriminering av kvinnor utan några reservationer. Kvinnor har samma tillgång till rättsväsendet, lika rätt att äga mark och samma arvsrätt som män. Någon systematisk diskriminering av kvinnor förekommer inte men i en situation av relativ fattigdom och brist på sjukvård drabbas kvinnor extra hårt.

I praktiken är dock kvinnans position inom exempelvis politik, förvaltning och näringsliv inte särskilt framträdande. De kvinnodominerade yrkena tenderar att vara lågavlönade. FN:s kommitté för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor har tidigare kritiserat den vitryska regeringens tendenser att stärka könsrollsstereotyper, såsom att överbetona kvinnans roll som mor och hennes betydelse för familjen. De patriarkala attityderna i samhället präglar synen på könsrollerna och jämställdhet står inte högt upp på den politiska dagordningen.

Antalet rapporterade våldtäkter brukar uppgå till några hundra per år men man antar att den verkliga siffran är mycket högre, eftersom många tvekar inför att anmäla dessa brott. Kvinnomisshandel är sällan föremål för offentlig diskussion, och enligt FN:s specialrapportör kan upp till 30 procent av kvinnorna utsättas för våld i hemmen. FN sponsrar informationskampanjer på detta tema. Lättare misshandel i hemmet kan straffas med böter eller 15 dagars fängelse och det hävdas att polisen numera tar itu med dessa brott om de anmäls. Sexuella trakasserier förekommer men det finns ingen särskild lag på området.

Handel med kvinnor

Vitryssland är såväl ursprungsland som transitland för människohandel. Kvinnor och flickor förs till Central- och Västeuropa där de tvingas prostituera sig eller utnyttjas sexuellt. Det är mycket svårt att uppskatta omfattningen av människohandeln, eftersom statistiken är osäker. Vitryska inrikesministeriet har uppgifter om att uppemot 400 kvinnor deporterats tillbaka till Vitryssland under de senaste tre åren efter att ha arbetat som prostituerade utomlands.

Myndigheterna i Vitryssland kan sägas ha börjat ta problemen med människohandel på allvar. Inom socialministeriet finns sedan 1995 ett centrum (Gender Information and Policy Center), vilket stöds av UNDP, och som nyligen börjat arbeta med problemet. Den vitryska polisen har en speciell grupp för narkotika och sexuell brottslighet. Vitryssland undertecknade i december 2000 FN-

konventionen mot transnationell organiserad brottslighet och dess protokoll för att förebygga och beivra människohandel, särskilt med kvinnor och barn. Som tidigare nämnt kan noteras en oroväckande tendens att myndigheterna i kampen mot människohandel vidtar åtgärder som samtidigt begränsar medborgarnas rörelsefrihet. Människohandel är straffbart enligt en lag från 2001. Även anställning av personer för att utnyttja dem sexuellt eller på annat sätt är olagligt.

15. Barnets rättigheter

Det finns inga uppgifter om att några allvarliga brott mot barnets rättigheter skulle förekomma i Vitryssland. Som tidigare nämnts är minimiåldern för anställning 16 år men med föräldrars tillstånd får även 14-åriga barn ingå kontrakt om arbete. Det har inte rapporterats vare sig om gatubarn eller om barnarbete. Vitryssland ratificerade FN:s barnkonvention 1990 och man har gjort en utvärdering av dess tillämpning. Barnmisshandel och andra övergrepp mot barn förekommer. Åga är tillåten enligt lagen och enligt undersökning har uppges att 40 procent av alla pojkar och 31 procent av flickorna blir slagna i hemmet.

De vitryska myndigheterna har på senare år begränsat antalet utländska adoptioner, bland annat till Sverige. Målsättningen är istället att hitta inhemska adoptivföräldrar, men av ekonomiska, sociala och psykologiska skäl är det ännu få vitryska föräldrar som är beredda att adoptera barn.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen tillförsäkrar alla medborgare likhet inför lagen. Den tar dock inte specifikt upp etnicitet, kön eller religion. Vitryssar är den helt dominerande folkgruppen (mer än 80 procent). Stora grupper av vitryssar bor också i andra länder. Två miljoner bor i andra före detta sovjetrepubliker och ungefär en miljon i västländer som Polen, Storbritannien, Tyskland, Frankrike, USA och Kanada. De tre största minoriteterna inom landet är ryssar (elva procent), polacker (fyra procent) och ukrainare (två procent). Den polska minoritetens organisation har under de senaste åren utsatts för direkt inblandning från myndigheternas sida. Detta kan i första hand betraktas som förföljelse av en stark enskild organisation, i linje med behandling av alla icke-statliga organisationer, och mindre som sanktionerad förföljelse av den polska minoriteten.

I början av 1900-talet var judarna den näst största etniska gruppen i landet och dominerade i flera städer. Hundratusentals judar avrättades i Vitryssland under andra världskriget. Förintelsen under andra världskriget samt en omfattande

utvandring har gjort att judarna endast utgör mindre än halv procent av dagens vitryska befolkning. Utslag av antisemitism förekommer hos befolkningen, även om vitryssarna historiskt anses vara mer toleranta mot judar än sina grannfolk. Det förekommer ibland antisemitiska utspel i statliga tidningar och antisemitisk litteratur finns till försäljning i offentliga lokaler. I oktober 2007 gjorde president Lukasjenka vid en presskonferens ett antisemitiskt uttalande som fick stor uppmärksamhet. Det finns också en romsk minoritet på uppskattningsvis 10 000 personer i Vitryssland, som upplever liknande problem som i andra länder i Östeuropa, inte minst extremt hög arbetslöshet.

Uppskattningsvis 70 procent av befolkningen i Vitryssland är ortodoxt kristen medan knappt 20 procent bekänner sig till den romersk-katolska läran. I dessa procenttal döljer sig dock en stor andel passiva, sekulariserade grupper. Det finns också ett relativt stort antal aktiva evangelisk-lutherska församlingar, bl.a. baptister och pingstvännen. Religionsfrihet råder enligt konstitutionen och Vitryssland saknar statskyrka. Likväl har religiösa samfund - förutom den ortodoxa kyrkan, vilken favoriseras av presidenten - rapporterat svårigheter. Detta gäller bland annat enskilda katolska präster, men framför allt västliga evangeliska samfund som försökt etablera sig i Vitryssland.

Under hösten 2002 antog det vitryska parlamentet en ny religionslag. Lagen identifierar, vid sidan av den ortodoxin, fyra religioner av historisk betydelse för Vitryssland, nämligen romersk katolicism, ortodox judendom, sunniislam och den evangelisk-lutherska kyrkan. Den ortodoxa kyrkans "avgörande roll" för det vitryska folkets andliga, historiska och kulturella utveckling framhävs, något som ger ortodoxin en särställning. Lagen försvårar för nya kyrkor som vill registrera sig samt möjliggör kontroll av religiösa organisationer och i viss mån censur av religiös litteratur. Utländska medborgare har inte rätt att leda religiösa organisationer, och staten kan neka ett samfund att inrätta seminarier för att utbilda präster. Även med registrering har vissa samfund, såsom protestantiska grupper, stora svårigheter att få hyra, köpa eller bygga gudstjänstlokaler. Detta gäller också mindre traditionella religioner och de som anses vara sekter, till exempel de österländska religionerna.

Den vitryska ortodoxa kyrkans gynnade ställning stärktes ytterligare av ett så kallat konkordat (avtal) som metropoliten slöt med regeringen i juni 2003. I konkordatet konstaterades att den ortodoxa kyrkan står i ett särskilt förhållande till staten och att samarbete mellan kyrkan och staten på bl.a. utbildningsområdet bör främjas. En rad ministerier och offentliga organ med vilka kyrkan avses samarbeta med nämndes vidare i avtalet. Under 2007 har vissa diskussioner förts om ett liknande konkordat med den katolska kyrkan. Den muslimska minoriteten i Vitryssland är relativt liten och består framförallt av en grupp etniska tatarer med rötter i landet sedan 1000-talet.

Vitryssland hade under en period i början av 1990-talet det vitryska språket som enda statsspråk, vilket ledde till en viss renässans för ett språk som under århundraden förtryckts under polsk överhöghet, rysk imperialism och sovjetmakten. Efter en folkomröstning initierad av presidenten gavs i mitten av 1990-talet det ryska språket också status som statsspråk. Det vitryska språket har därefter åter börjat marginaliseras, och den avlidne vitryske nationalförfattaren Vasil Bykov menade att vitryskan utsattes för ett språkmord - *linguicide*. Det finns idag ytterst få skolor där all undervisning sker på vitryska, de skolor som öppnades i början av 1990-talet har övergått till ryska som huvudspråk.

Företrädare för vitrysk kultur har fått det allt svårare att verka i Vitryssland, och de flesta författare och musiker som skriver på vitryska är bannlysta från statliga media. Valet att använda det vitryska språket har ibland blivit en politisk protest mot regimen. Myndigheterna har under det senaste året fortsatt trakasserier mot det vitryska författarförbundet (ett alternativt lojalt förbund har skapats, men så gott som samtliga vitryskspråkiga författare kvarstår dock i det historiska förbundet). Hösten 2006 kördes förbundet ut ur sina lokaler men ännu så länge har det lyckats behålla sin registrering. Medlemmarna i förbundet har ofta svårt att få tillträde till skolor och universitet, som enligt instruktion endast välkomnar medlemmar av det lojala förbundet. Huvuddelen av de rock- och popband som framträder på vitryska har liknande problem efter att de offentligt tagit ställning mot regimen vid olika manifestationer. TV-framträdanden är en omöjlighet och få arrangörer vågar anordna konserter med dessa band. I november 2007 inbjöds oväntat en grupp vitryska rockmusiker till chefsideologen i presidentadministrationen. Enligt uppgift var syftet att ändra på den onormala situation som råder med bannlysta musiker. Det är ännu oklart om detta verkligen innebär en öppning mot de vitryskspråkiga rockgrupperna, som med sina ofta samhällskritiska texter enligt många potentiellt utgör ett större hot mot regimen än den politiska oppositionen.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

År 1994 blev homosexualitet lagligt i Vitryssland. Trots detta är HBT-personer inte särskilt synliga i Vitryssland, och många väljer att inte tala öppet om sin sexuella läggning. Bland unga människor i Minsk är attityden förhållandevis öppen gentemot HBT-personer - om än oftare neutral än positiv. Landsbygdsbefolkningen samt medelålders och äldre människor har ofta en mer konservativ inställning. Homosexualitet accepteras inte av de religiösa samfundet.

Diskriminering av och våld mot homosexuella rapporteras med jämna mellanrum, och det händer att polisen i sådana sammanhang förblir passiv. Trots att det inte alltid hjälper att anmäla fall av diskriminering, menar HBT-föreningarna att lagen upprätthålls i viss utsträckning. Myndighetspersoner, däribland landets president, uttrycker sig ibland nedlåtande om HBT-personer .

Den sovjetiska inställningen att homosexualitet är inlärt och "smittsamt" är i hög grad närvarande både hos makthavare och hos folk i gemen. Enligt Vitrysslands chefssexolog är homosexualitet botbart. Homosexualitet är ibland något av ett skällsord. Av denna anledning vill inte oppositionspartier och andra organisationer öppet stödja homosexuella.

Den vitryska konstitutionen förbjuder diskriminering, men sexuell orientering inkluderas inte av lagens skydd mot nedsättande behandling. Homosexualitet och transsexualitet räknas vid sidan av pedofili upp på de vitryska hälso- och försvarsministeriernas lista över sjukdomar och klassificeras som en lättare personlighetsstörning. Homosexuella får inte tjänstgöra i armén under fredstid men i krigstid får de inkallas till vissa befattningar. Äktenskap är inte tillåtet för homosexuella, och det finns inte någon partnerskapslag i Vitryssland.

GBT-personers föreningar möter samma problem som många andra enskilda organisationer i Vitryssland, svårigheter att bli registrerade, finansiella problem, krav på lokal samt onödigt krångliga regler. Föreningar för GBT-personer finns huvudsakligen i Minsk, men mindre grupper finns i några av regionerna.

18. Flyktingars rättigheter

En viktig steg för flyktingars rättigheter i Vitryssland togs år 2001 då 1951 års flyktingkonvention och 1967 års protokoll ratificerades. Efter komplettering av den tidigare existerande lagstiftningen i syfte att harmonisera den med konventionens innehåll antogs 2003 en ny omarbetad flyktinglag. Regeringen samarbetar med FN:s flyktingkommissariat, IOM (Internationella organisationen för migration) samt andra humanitära organisationer.

Vitryssland är i första hand ett transitland för flyktingar på väg västerut, ofta i illegala transporter från tredje världen via Ryssland. Antalet registrerade flyktingar i landet uppgick enligt UNHCR till 799 vid slutet av 2006. Under samma år sökte 90 personer asyl medan 8 886 personer var registrerade som statslösa. Antalet utlänningar som vistas i landet illegalt uppskattas av myndigheterna till omkring 100 000. Det vitryska inrikesministeriet hävdar att det varje år registrerar tiotusentals personer som bryter mot de vitryska immigrationsreglerna. De flesta kommer från Afghanistan, Vietnam, Indien och Bangladesh. Av de flyktingar som beviljas asyl kommer huvudparten från Afghanistan samt en betydande del från Georgien. Ett viktigt undantag från den generellt sett fungerande *non-refoulement-principen* (återsändningsförbud) gäller för ryska medborgare, i synnerhet tjetjener. Det finns inga registrerade flyktingar i Vitryssland med ryskt medborgarskap eftersom myndigheterna hävdar att ryska medborgare inom ramen för den vitrysk-ryska unionen kan bosätta sig i Vitryssland och erhålla en *propiska* (registrering på bostadsadress) på samma villkor som vitryska medborgare. Enligt UNHCR finns det flera

dokumenterade fall då tjetjener återsänts i strid mot ovan nämnda princip och mot FN:s flyktingkonvention. Den övervägande delen vitryska registrerade flyktingar utomlands uppehåller sig i USA och Tyskland och beräknades i slutet av 2006 uppgå till 9 371. Sverige är det land som flest vitryssar sökt asyl till under 2000-talet.

Ekonomiska begränsningar hämmar den nationella anpassningen till flyktingkonventionen samt myndigheternas arbete med migrationsfrågor rent allmänt. Den så kallade Söderköpingsprocessen har bidragit till att öppna upp internationella kontaktytor i asyl- och migrationsfrågor. Vitrysslands gräns mot Ryssland är öppen inom ramen för unionsavtalet. Det förekommer inga passkontroller på tågen mellan Moskva och Minsk. Vitryssland saknar avtal med angränsande länder om vad som ska anses vara ett säkert första asylland, liksom regler för återtagande. För att få uppehållstillstånd i Vitryssland krävs en ”propiska”, som även ger rätt till sociala förmåner men har i praktiken visat sig vara mycket svår för flyktingar att erhålla. Detta ses enligt UNHCR som det enskilt största problemet för flyktingar i Vitryssland.

19. Funktionshindrades rättigheter

Även om de funktionshindrade inte formellt utsätts för diskriminering, har de i allmänhet sämre möjligheter till arbete och utbildning. De är en relativt bortglömd och svag grupp i samhället. De flesta byggnader och allmänna kommunikationsmedel är inte tillgängliga för rullstolsburna, trots att en lag från 1992 gör detta obligatoriskt. Frågan är inte prioriterad i Vitryssland, och finansiella brister försvårar för de lokala myndigheterna att avsätta medel för att verkställa lagen.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Många inhemska organisationer som verkar för de mänskliga rättigheterna, såsom den lokala Helsingforskommittén, arbetar aktivt men känner sig ofta motarbetade av myndigheterna - de utsätts för telefonavlyssning, får ofta påhållning av skattemyndigheterna och har i några fall blivit av med sin registrering (exempelvis ”Vjasna”). Inga större internationella enskilda organisationer är verksamma i Vitryssland sedan Open Society Fund kastades ut ur landet 1997. Företrädare för internationella organisationer tillåts inte alltid resa in i landet. Vitryska Helsingforskommittén har under flera år utsatts för press från myndigheterna. Under 2006 har Helsingforskommittén varit nära att likvideras på grund av påstådda skattekrav, och hotet hänger fortfarande kvar över organisationen. Det kan inte sägas att någon egentlig dialog förekommer mellan regeringen och frivilligorganisationer om mänskliga rättigheter.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN och OSSE (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa) har kontor i Minsk, vilka delvis ägnar sig åt frågor som rör mänskliga rättigheter, inte minst stöd till enskilda organisationer. UNHCR (FN:s flyktingsorgan) är verksamt i Vitryssland till stöd för asylsökande flyktingar.

OSSE bedriver rådgivning till såväl myndigheter som enskilda i olika rättsfrågor. Man följer rättegångar och ger juridiskt stöd i rättsfall på de mänskliga rättigheternas område. Under 2002 skars OSSE:s närvaro successivt ner genom att dess medlemmar inte fick förnyade viseringar, och gruppen tvingades i oktober samma år i princip att upphöra med sin verksamhet. Från och med januari 2003 verkar OSSE i Vitryssland med ett begränsat mandat.

EU:s biståndssamarbete med Vitryssland minskade efter ett rådsbeslut 1997 men visst bistånd fortsätter, huvudsakligen genom projekt som direkt eller indirekt stödjer demokratiseringsprocessen. Inom ramen för EU:s biståndsprogram ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument) och andra samarbetsinstrument inom EU finns utrymme för insatser på området mänskliga rättigheter. Tacisprogrammet har sedan tidigare ett tekniskt kontor i Minsk, men under 2007 slöts en principöverenskommelse om att Europeiska Kommissionen skall öppna en delegation i Minsk.

I enlighet med EU:s riktlinjer har Sveriges utvecklingssamarbete sedan 1997 inriktat sig på stöd till demokratiseringsprocessen, samt humanitära och regionala projekt. Detta bekräftas också av den nya strategi för utvecklingssamarbetet med Vitryssland 2007-2010 som regeringen antog i mars 2007. En viktig aspekt av utvecklingssamarbetet är strävan att underlätta internationella kontakter för det vitryska civila samhället, inte minst med Sverige. Under 2006 uppgick utbetalningarna av svenskt stöd till projekt i Vitryssland totalt till cirka 47 miljoner svenska kronor. Nivån för 2007 är ungefär densamma, men enligt den nya strategin ska stödet öka till 70 miljoner årligen. Stödet är fördelat på sex olika områden, varav flera har direkt anknytning till mänskliga rättigheter, bl.a. fördjupande av demokratin, samarbete mellan det civila samhällets organisationer, kontakter mellan politiska partier samt journalistutbildning. Inom området social trygghet ges stöd till projekt för att motarbeta människohandel, främja inhemska adoptioner samt bekämpa hiv/aids.